

найбільш повною інформацією про ступінь впливу ключових факторів на очікувані результати і можливі сценарії розвитку подій.

На даний час машинна імітація є основою для створення нових перспективних технологій управління і прийняття рішень в умовах перехідної економіки, а розвиток обчислювальної техніки і програмного забезпечення робить цей метод більш доступним для широкого кола спеціалістів-практиків. Дуже часто імітаційне моделювання використовується з метою застосування активних методів навчання керівного персоналу. Зокрема імітаційні моделі розробляють для організації ділових ігор, які необхідні для проведення тренінгів майбутнім менеджерам з метою вироблення в них аналітичного мислення.

Література

1. Белей О.І. Причини виникнення ризику в процесі реінжинірингу підприємства. – Видавництво ЛКА: Вісник ЛКА, серія економічна, 2001. – ст. 145-150.
2. Вендров А.М. Один из подходов к выбору средств проектирования баз данных и приложений. – М: "СУБД", 1995 – № 3.
3. Лукасевич И.Я. Анализ финансовых операций. – М.: Финансы, 1998.
4. Олексюк О.С. Системы підтримки прийняття інвестиційних рішень на макрорівні. – К.: Наук. думка, 1998.
5. Ойхман Е.Г., Попов Э.В. Реинжиниринг бизнеса: реинжинирг организаций и информационных технологии. – М.: Финансы и статистика, 1997.

УДК 330.342: 303.725.2

Докторант Б.В. Кульчицький, канд. екон. наук –
Львівський НУ ім. Івана Франка

ПОРІВНЯННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ УТВЕРДЖЕННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ СВІТОВОЇ ЕВОЛЮЦІЇ

Досліджуються методологічні основи порівняння сучасних економічних систем суспільства. На основі всебічного аналізу пріоритетних підходів у зарубіжній економічній науці, виявлення сильних і слабких сторін відповідних концепцій автор обґрунтовує власну наукову позицію щодо цієї важливої методологічної проблеми.

Ключові слова: економічні системи суспільства, методологічні проблеми, методи, системна трансформація, типологізація економічних систем суспільства, порівняння економічних систем, світова економічна еволюція, цивілізаційна стратегія.

Doctorant B.V. Kul'chyts'kyi – Ivan Franko LNU

Comparison of economic systems in humanistic assertion context of paradigm of world evolution

Investigate the methodological comparison bases of contemporary economic society systems. On base comprehensively of analysis of priority-driven approaches in foreign economic science, exposure of strong and weak sides of suitable conceptions author substantiate own scientific position as for this important methodological problem.

Keywords: economic systems of society, methodological approaches, methods, systematic transformation, typology of economic society systems, contemporary economic society systems, world economic evolution, civilization strategy.

Методологічна проблема порівняння економічних систем набула особливої актуальності у середині минулого століття, коли після Другої світової

війни, внаслідок утворення низки соціалістичних країн склалися нові політико-економічні реалії співіснування, протистояння, змагання і насамперед порівняння полярних суспільних систем. Першу спробу порівняльного аналізу різних економічних систем суспільства зробили на початку 50-х рр. В. Голубничий та А. Оксенфельдт у книзі "Економічні системи у дії: Сполучені Штати, Радянський Союз і Франція", яка була опублікована у 1952 р., а відтак переривалася у 1957 і у 1965 рр., що свідчить про її популярність [5]. До речі, В. Голубничий, уродженець Харківщини, опинившись у час війни у Європі, емігрував до США, де й став відомим ученим-економістом, засновником теорії порівняльних економічних систем [1]. У зазначеній праці автори виходять з того, що економічна теорія, яка оперує "чистими" економічними системами (наприклад, "чистий капіталізм", "чистий соціалізм" і т.д.), заходить у суперечність з реальною дійсністю, в якій ідеальних систем не існує [5, с. 2-3]. Тобто конкретний тип економічної системи містить елементи системи іншого типу, а отже, потрібно окремо говорити про змішані суспільні економічні системи. Ефективність економічних систем показано на прикладі аналізу США, СРСР та Франції.

Огляд відповідних праць сучасних західноєвропейських та американських учених свідчить, що переважна більшість авторів не мають обґрунтованої методології порівняння економічних систем. Як правило, вони тяжіють до порівняння систем за допомогою великої кількості статистичних показників за відсутності чіткої логіки та виявлення справді ключових параметрів, на основі яких й можна максимально повно і об'єктивно співставити різні типи систем. Так, відомий американський учений, фахівець з порівняльного аналізу економічних систем М. Шніцер, намагається запропонувати власний підхід до порівняння систем. Проте критичний аналіз його основної праці (Шніцер М. Порівняння економічних систем. – К.: Основи, 1997. – 519 с.) доводить певну непослідовність методологічної позиції автора, деяку еклектичність побудови самого економічного дослідження суспільства. Як ми уже говорили вище, цей автор у першому розділі своєї праці зазначає, що йдеться про порівняння, зокрема, капіталістичних систем [2, с. 23]. Проте через кілька сторінок він підкреслює, що "... поділяє капіталістичні системи на три різновиди" [2, с. 25].

Отже, М. Шніцер, насамперед, обґрунтовує фактично типологізацію суспільних економічних систем. При цьому він, як і усі інші зарубіжні та українські автори, на жаль, зовсім не простежує як відмінностей, так і теоретичного і методологічного зв'язку між типологізацією і порівнянням систем. Звідси – відсутність чіткого трактування і розмежування критеріїв типологізації і критеріїв порівняння економічних систем.

Тим не менш американський учений пропонує цікавий підхід, суть якого полягає у тому, що "... три різновиди капіталізму – 1) відносно вільна ринкова система США; 2) соціально-ринковий капіталізм Європи; 3) державно-керований капіталізм Японії та ін. країн Східної Азії. – Б.К.) можна порівнювати, враховуючи ступінь участі держави в економіці" [2, с. 27]. На думку М. Шніцера, два способи порівняння цієї участі ґрунтуються на аналізі вели-

чини відношень суспільних витрат до ВВП та податків до ВВП. Величина відношення витрат до ВВП показує, якою мірою відбувається переведення ресурсів з приватного у суспільне використання. Ці витрати включають застосування цільових державних виплат як інструменту перерозподілу доходу від однієї групи до іншої. До них насамперед належать пільги родинам, пільги по старості, допомога безробітним, а також широкий спектр інших потреб, наприклад, дороги.

Водночас величина відношення податків до ВВП показує, як вважає учений, якою мірою держава контролює економічні ресурси і наскільки видатки на суспільні потреби покриваються платниками державних податків [2, с. 27].

М. Шніцер слушно наголошує, що уряди розвинутих країн світу, де мають місце найефективніші суспільні економічні системи, стали відігравати важливу роль у досягненні таких економічних цілей як зайнятість, стабільність цін та зростання економіки. Часи невтручання з їхньою ідеєю обмеженого управління вже минули. Нині держави є потужним визначальним чинником продуктивності праці завдяки безпосередній участі у формуванні капіталу. Державні видатки, що спрямовуються на охорону здоров'я, освіти й навчання робочої сили також впливають на продуктивність праці. Як пише далі американський економіст, уряди використовують оподаткування прибутків і цільові виплати для формування більш справедливих розподілу прибутків. Багато урядів займаються регулюванням і контролем бізнесу за допомогою антимонопольного законодавства, що розробляється для запобігання такій практиці неконкурентного бізнесу, як завищення цін. Нарешті, вони займаються соціальним регулюванням, що включає безпеку праці, охорону довкілля та ін. [2, с. 29].

Таким чином, підсумовуючи характеристику підходу М. Шніцера до порівняння економічних систем суспільства, можемо зробити висновок про те, що автор фактично спирається на два ключові показники-критерії, які дозволяють співставити різновиди сучасних систем: аналіз величини відношень суспільних витрат до ВВП та податків до ВВП. При всій привабливості і значущості у забезпеченні функціонування економічних систем вказаних показників очевидно, що порівняння систем лише за цими двома критеріями, нехай і важливими, явно не може охопити і розкрити зазначену проблему. Крім того, як ми підкреслювали вище, у цього автора не спостерігаємо ні відмінностей, ні теоретичного зв'язку між типологізацією і порівнянням систем як науковими дефініціями та як відповідними методологічними підходами.

Поряд із М. Шніцером, незаперечним авторитетом з проблеми порівняння економічних систем у світовій науці вважають М. Борнстейна. Розглянемо основні положення методологічної концепції цього відомого американського економіста. Так, на його думку, визначальними показниками, що доцільно застосовувати для порівняння економічних систем є: 1) рівень економічного розвитку; 2) соціальні і культурні чинники; 3) навколишнє середовище [4, с. 5]. Зокрема, рівень економічного розвитку характеризується низкою макроекономічних показників, а саме: рівнем доходу на душу населення, нормою зростання доходу на душу населення, часткою інвестицій у ВВП, рі-

внем безробіття населення та ін. Неабиякий вплив на економічну систему мають, як вважає М. Борнстейн, соціальні та культурні чинники, які відображають особливості, що ґрунтуються на расі, релігії, зайнятості, рівні доходів, рівні охорони здоров'я, традиціях, національних цінностях. Нарешті, навколишнє середовище економічної системи характеризується такими важливими показниками, як по-перше, величина (площа і населення), по-друге, місцезосташування (топографія, клімат, вихід до морів), по-третє, природно-ресурсне забезпечення економіки [4, с. 5-8].

Як бачимо, в цілому методологічний підхід М. Борнстейна відзначається системністю і, що важливо з нашої точки зору, не обмежується виключно економічними показниками порівнюваних систем, а істотно доповнюється соціальними, культурними та екологічними. Так, можна погодитися з автором, що економічне зростання змінює розмір і структуру економіки, а ці зміни призводять до змін самої економічної системи. Логічним продовженням соціальних та культурних чинників є відповідна ідеологія, яка активно впливає на суспільну економічну систему. Зокрема, саме ідеологія визначає, які цілі та засоби є пріоритетними у конкретних історичних обставинах, вона зумовлює інструменти та інституції, методи їх застосування. І хоча ідеологія прямо не породжує конкретну економічну систему, проте істотно впливає на економічну політику та сукупні економічні результати.

Щодо довілля з усіма його складовими елементами, то загалом також можна погодитися з американським ученим у тому, що воно безпосередньо впливає на економічну систему, а також опосередковано й на культуру. Інший аспект впливу довілля на економічну систему – це контакт з іншими економічними системами, які є джерелом передавання ідеології та інформації про альтернативні системи та їхні результати. Економічна система справді існує у довіллі, яке істотно впливає на її функціонування.

На нашу думку, проаналізована методологічна концепція М. Борнстейна заслуговує на пильну увагу. Водночас деякі її положення видаються дискусійними, особливо з урахуванням об'єктивних тенденцій кінця ХХ – початку ХХІ ст. Так, серед показників навколишнього середовища економічної системи американський учений виділяє площу, населення і природно-ресурсне забезпечення економіки [4, с. 5]. Проте, на наш погляд, площа країни (національної економічної системи) у сучасному світі не є тим ключовим індикатором-показником, що свідчить про переваги (існуючі чи перспективні), вищу ефективність даної суспільної економічної системи порівняно з іншими. Навіть не вдаючись до статистики, зрозуміло, що одні з найпередовіших держав світу – Японія і Німеччина – значно поступаються розміром своєї території багатьом країнам, посідаючи водночас перші позиції за економічними і соціальними показниками розвитку. Те саме можна сказати й про кількість населення. Звичайно, більший трудовий потенціал створює об'єктивні передумови для забезпечення економічного зростання. Однак й тут ми не можемо констатувати однозначної прямої залежності. Відповідно, порівняння різних економічних систем за критеріями площі і населення не має нині переконливих аргументів.

Аналогічно можна поставити під сумнів і такий критерій-показник, що його пропонує М. Борнштейн, як природно-ресурсне забезпечення економіки. Звичайно, забезпеченість ресурсами, особливо енергетичними, сировинними, істотно сприяє ефективному функціонуванню економічної системи суспільства і, відповідно, може враховуватися при порівнянні різних систем. Але зростання відкритості економічних систем, активний розвиток міжнародної торгівлі, нові демократичні політичні реалії, посилення інтеграційних і глобалізаційних тенденцій у сучасному світі усувають гостроту проблеми природно-ресурсного потенціалу. Адже придбати, скажімо, нафту чи нафтопродукти нині не завдає особливих труднощів на світовому ринку. Це наочно підтверджує досвід успішного функціонування багатьох економічних систем країн, відносно бідних на власні природні ресурси (згадувана нами Японія, Естонія та ін. постсоціалістичні країни Європи). Зокрема, Японія має незадовільне власне ресурсне забезпечення. Вона імпортує 86 % потрібної енергії та 92 % потрібної сировини. Водночас за обсягом промислового виробництва країна посідає друге місце у світі після США [3].

Проведений нами критичний аналіз пріоритетних концепцій порівняння економічних систем зарубіжних учених-економістів свідчить про наявність багатьох дискусійних методологічних питань у цій царині теоретичної економіки. Такий висновок зайвий раз підтверджує особливу значущість і актуальність окресленої проблеми як для сучасного парадигмального теоретичного дискурсу, так і для подальшої системної трансформації суспільства.

Література

1. Злупко С.М. Економічна думка України: Навч. посіб. – Львів: Львівський НУ ім. Івана Франка, 2000. – С. 428-432.
2. Шніцер М. Порівняння економічних систем. – К.: Основи, 1997. – 519 с.
3. Юрківський В.М. Країни світу: Довідник. – К.: Либідь, 1999. – С. 183.
4. *Comparative Economic Systems: Models and Cases*/ Ed. by M. Bornstein. – 6th ed. – Homewood, Boston: Irwin, 1989. – 499 p.
5. Oxenfeldt A., Holubnychy V. *Economic Systems in Action: The United States, The Soviet Union and France*. – 3rd ed. – N.Y. etc.: Holt, Rinehart & Winston, 1965. – 264 p.

УДК 339.18

Здобувач О.Є. Качан – ЛКА

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ТИПІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК РОЗДРІБНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ

Розглянуто основні напрями розвитку процесів спеціалізації і типізації в мережі роздрібних торговельних підприємств у сучасних умовах. Проаналізовано вплив цих процесів на кількісний і якісний розвиток вітчизняної роздрібною торгівлі.

Ключові слова: роздрібна торговельна мережа, роздрібні торговці, спеціалізація роздрібних торговців, види і типи роздрібних торговельних підприємств.